



IJTIMOYIY HODISALARNI TUSHUNTIRISHDA GERMENEVTIK YONDASHUVNING O‘RNI

Murod Eshnazarov Karimovich

Termiz davlat universiteti Pedagogika va ijtimoiy ish kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Globallashuv jarayonidagi ijtimoiy va mafkuraviy tushuncha va hodisalarni anglash va ytahlil qilishda, ijtimoiy hodisalarni mafkuravy jihatdan asoslashda hermenevtik yondashishning mazmun mohiyati haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: hermenevtika, metodologiya, mafkura, ozod va obod vatan, tushunish, tushuntirish, inson, so‘z, milliy g‘oya, tarix, tafakkur.

Annotation: The essence of the hermeneutic approach in the understanding and analysis of social and ideological concepts and events in the process of globalization, and in the ideological justification of social events is explained.

Keywords: hermeneutics, methodology, ideology, free and prosperous homeland, understanding, explanation, person, word, national idea, history, thinking.

Jahonda kechayotgan ma‘naviy-madaniy, ijtimoiy-siyosiy sohadagi o‘zgarishlar jamiyatning har bir a‘zosini ijodiy tafakkurga ega bo‘lishi, muammoli vaziyatlardan intellektual salohiyati va yuksak mulohaza qobiliyati bilan chiqib keta olishi, ijtimoiy jarayonlarning markaziy harakatlantiruvchi kuchi bo‘lishini taqozo etadi. Sun‘iy intellekt ta‘siri tobora ortib borayotgan XXI asrda inson o‘z bilimlarini matnlarda ifodalangan ilmiy axborotlar bilan boyitib borishi zarur. Bilimlarning boyishida sun‘iy intellekt ta‘siri ahamiyatli, lekin asosiy masala shundaki, inson, faqatgina yangi axborotni qabul qiluvchi yoki qayd etuvchi emas, balki fikrlovchi, tahlil va tanqid qila oluvchi bo‘lishi kerak. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan barcha islohotlar, tadbirlarning bosh maqsadi bo‘lgan - ozod va obod vatan, erkin va farovon hayotni qurish ham aynan shunday mulohazakor, tahliliy tafakkuri kuchli bo‘lgan fuqarolarning faoliyati bilan bog‘liq. Bunday chuqur va keng tafakkur esa, o‘ziga xos ilmiy salohiyat talab etadi. Shunday ekan, hozirgi kunda yurtimizning bosh g‘oyasi bo‘lgan - milliy g‘oyani xalq ishonch- e‘tiqodiga aylantirishda hermenevtik metodologiyaning o‘ziga xos jihatlaridan foydalanib dunyoqarashni kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa, o‘zbek xalqining mafkuraviy immunitetini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mafkuraviy ta‘sirlar jadal rivojlanib borayotgan bugungi davrda fuqarolarning sog‘lom dunyoqarashga ega bo‘lishi uchun hermenevtik mulohaza qobiliyatini



shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Avvalo, germenevtik tafakkur tushunchasiga to'xtalib o'tsak. Germenevtik tafakkur erkin ixtiyoriy harakat qiladi, ya'ni u qat'iy qonun-qoidalariga bo'ysunmay, balki tadqiqot obyektining o'ziga xos xususiyati va tadqiqotning maqsadiga ko'ra metodlarni tanlaydi. Mazkur fikrlash tarzi obyektning ichki mazmunini o'rganishga yo'naltirilgan bo'lib, bunda obyekt vaziyat va zaruratga qarab induktiv va deduktiv yondashuvlar, ya'ni butun va qism dialektikasi vositasida ham tadqiq etish imkonini beradi. Germenevtik tadqiqotlar obyektini shartli ravishda ongli va ongsiz (ya'ni, inson va u yaratgan borliq) turlarga bo'lib, ularning mazmunini tushunishga alohida yondashish zarurligini ta'kidlash lozim. Chunki, tadqiqot objekti inson (yoki ijtimoiy guruh, halq, millat va hokazo) bo'lganda, ko'proq ichki xususiyat va holatlarni o'rganish muhim ahamiyatga ega. Bunda har doim tadqiqotchida obyekt o'rniga o'zini qo'yib ko'rish, uning kechinmalarini his qilish imkoni bo'ladi. Bunda tushunishning gnoseologik, ontologik, ekzistensial-psixologik, aksiologik, praktsiologik va boshqa jihatlarini e'tiborga olish zarur.

Germenevtik tafakkur bu – dialektik tafakkurdagi to'g'ri chiziqli yoki sinergetik tafakkurdagi nochiziqli xaotik tizim emas, balki tashqi (ya'ni, belgi, kod, ramz kabi) ifodalar bilan birga, ichki mazmunni aniqlashga yo'naltirilgan egiluvchan va ko'pqirrali tafakkur tarzidir. Egiluvchan deyilishiga sabab, germenevtik tafakkur obyektning xususiyatiga ko'ra, yondashuv va metodlarini oson o'zgartiradi. Uning ko'pqirraliligi esa, bir hodisaning bir necha aspektida tahlil qilish imkonini berishidadir. Germenevtik tafakkur tarzida obrazlarning ahamiyati ham katta. Bu insonning tasavvur quvvati bilan bog'liq. Germenevtikaning asosiy masalasi bo'lgan tushunish, inson hayotining mazmunli bo'lishini belgilaydi. Hayotning mazmunli bo'lishi insonning olamni tushunishi va uni o'zgalarning tushunishi bilan bog'liq. F.Nitsshening fikricha: "... Fikrlaringni tushunmasliklarini, mulohaza va munosabatingni noto'g'ri talqin qilishlarini ko'rish naqadar og'ir...hayot ma'nosining yo'qolishi aynan shu nuqtadan boshlanadi.". Darhaqiqat, kundalik hayotda tushunmaslik murakkab vaziyatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Tarixda olim, faylasuf, din vakillarining o'z zamondoshlari tomonidan tushunmaslikning qurboni bo'lganligi ma'lum (Mansur Halloj, Jordano Bruno, Galileo Galiley va hokazo). Yuqorida keltirilgan F.Nitsshening fikri ham, uning hayotiy xulosalaridan olingan. Mutaffakkir salohiyatining zamondoshlari tomonidan noto'g'ri tushunilishi oxir-oqibatda uning aqlidan ozishi va hayotining fojeali yakunlashiniga sabab bo'ldi.

XIX asr boshidagi fanlar rivoji tabiiy va ijtimoiy fanlar o'rtasidagi farqni keskinlashtirdi. Buning natijasida tabiiy fanlardagi yutuqlar ijtimoiy fanlar metodologiyasining kuchsizlanishiga olib keldi. Fan taraqqiyoti kashfiyotlar va ilmiy



izlanishlarga tayanar ekan, ma'naviyat va axloq masalalari natijasiz qadriyat sifatida o'z qadrini yo'qota boshlaydi. Falsafiy germenevtikaning asoschilaridan biri bo'lgan Fridrix Shleyermaxer ham bu jarayonga achinish bilan qarab shunday degan edi: "Tabiat haqidagi fan (fizika) va inson ma'naviyati bilan bog'liq bilim (axloq) o'rtasidagi farq qadimdan bor edi. Lekin hozirgi kun fanining oldida boshqacharoq vazifa turibdi, ya'ni u mana shu dixotomiyani birlikda ko'ra olishi lozim. Mening izlanishlarim bir maqsad – fizika va axloqning umumiy va bog'liq tomonlarini ochib berishga qaratilgan. Buning uchun fizikadagi dialektik mantiq, axloqdagi fazilatlar uyg'unligini birlashtirish lozim". Fanlar orasidagi muvofiqlikning buzilishi Shleyermaxer kabi ko'plab olimlarning tashvishga solgan. Zero, bugungi kunga kelib deyarli ikki asr oldin Shleyermaxer maqsad qilgan vaziyat - fanlarning integratsiyalashuvi kuzatilmoqda. Agar XIX asr boshida tabiiy fanlarning rivoji qanchalik obyektiv hodisa sifatida rivojlangan bo'lsa, bugun, ya'ni XXI asrda fanlarning insonparvarlashuvi obyektiv hodisaga aylanmoqda.

Inson hoxish-irodasiga bog'liq bo'lmagan global o'zgarishlar davrida falsafiy germenevtika vakillari axloqiy individuallikka e'tibor qaratadilar. Axloqiy individuallik – shaxsning faqat o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirish, saqlab qolish va vorisiyligini ta'minlashga xizmat qiladi. Axloq – har bir zamonda, har qanday jamiyatda, har bir hududda ijtimoiy hayot barqarorligini ta'minlovchi asosiy ustunlardandir. Zero, faqat insongagina axloqiylik xos. Axloqiylik faqat yaxshi ish, ezgu fazilarlarda emas, balki voqealarga ijodiy yondashishda, shaxsning doimiy barkamollikka erishishida namoyon bo'ladi. I.Kant o'zining axloqiy imperativlarida bu jihatni mavhumlashtirib, umumiy axloq xususida so'z yuritadi. Umumiy axloq individual axloq va uni shaxs tomonidan ijodiy tushunilishini taqozo etadi. Kant axloqi mavhumligiga qaramay, bu g'oya umumiy aql, barcha mavhum majburiyatlarni bajarishga burch kabi umumiy fikrlarni xususiy holatlarga yo'naltirishga xizmat qiladi. Ya'ni, har bir inson o'z tafakkurida insoniylik mohiyatini tushunishi, ilohiy ijodkorlikni his qilib, o'zini uning bir bo'lagi sifatida kamol topishiga ongli harakat qilishi lozim. Bu esa, shunchaki burch emas, balki hayot mazmunini boyituvchi asos sifatida tushunilishi lozim. Germenevtikada bu mazmunni his qilish orqali tushunish bilan amalga oshadi. Ya'ni, inson o'z shaxsiy barkamolligini aql bilan tushunib, qalbi bilan his qila olishi kerak. Shu yerda intensionallikka e'tibor berish lozim.

So'z – yaratadi, fikr – harakatga undaydi, bularning barchasi aniq maqsad uchun xizmat qilganda oqilona baholanadi. Har bir davlat, ijtimoiy guruh shunday tamoyilga, maqsadli faoliyatga ega insonlarga ehtiyoj sezadi. Germenevtik tahlil



yuqorida aytilganidek, bir nuqtani ko‘p nuqtalardan turib o‘rganish imkonini beradi. Milliy mustaqillik mohiyatini anglash, uni mustahkamlash uchun aniq yondashuvga ega bo‘lish zaruratini germeneytik tushuntirishning sababiy – deterministik uslubi orqali tahlil etish mumkin: Lingvistik tahlil. “Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot qurish”- O‘zbekistonning ustuvor maqsadi hisoblanadi. Bu g‘oyaning dastlabki bayon etilishi (kelib chiqishi, tug‘ilishi) yakka shaxs bilan bog‘liq. Shu jihatdan shartli ravishda, tahlil uchun bu fikrni bir insonga tegishli deb olish maqsadga muvofiq. E‘tibor berilsa, bu gapda keltirilgan barcha so‘zlar ijobiy xarakterga ega: birinchi jumladagi “ozod” so‘zi ikkinchi jumladagi “erkin” so‘zi bilan ma‘nodosh. Bu so‘zlar zamirida ozodlik - fuqaro uchun katta ne‘mat ekanligini e‘tirof etish, erkin bo‘lish, ya‘ni o‘z taqdirini o‘zi belgilash imkoniyatining tub mohiyatini anglash yashiringan. Zero, haqiqiy erkinlik – anglab olingan zaruriyatdir. Bundan kelib chiqadiki, fuqarolar o‘z ozodliklari va erkinliklarining qadriga yetgan holda, bu ne‘matning mas‘uliyatini ham tushunishlari, har qanday tashlangan qadam uchun kelajak avlod oldidagi mas‘uliyatlarini his qilishlari lozim. Mana shu holatda haqiqiy erkinlikni o‘zlikka singdirish mumkin. Erkinlik va ozodlikning qadriga yetmaslik, avlodlar, millat oldidagi mas‘uliyatni to‘la his qilmaslik oqibatlarini tarixdan ma‘lum. Masalan, Amir Temur davri haqida to‘lib-toshib, iftixor bilan gapiramiz. Lekin keyingi asrlardagi voqealar – uchta xonlik davridagi amir va xonlar o‘rtasidagi xudbinona kayfiyat, hammillatlarini o‘zidan past ko‘rish kabi salbiy illatlar o‘zbeklarning yuragini tirnab o‘tishi sir emas. Demak, ozodlik va erkinlikning mohiyatini nafaqat bugungi kun bilan, balki tarixiy saboqlar bilan tushunish millat kelajagining barqaror bo‘lishiga hissa qo‘shadi.

Keyingi “obod” va “farovon” so‘zlari ham bir-biri bilan ma‘nodosh, bir-birining davomi. Obod yurtda farovon hayot bo‘ladi. Ayni paytda obod bo‘lishning ham bir qancha sabab va omillari bor. Bular – ilm-ma‘rifatning rivoji, umumbashariy va milliy qadriyatlarga hurmat, axloqiy barkamollik va hokazo. Yurt farovonligini aynan shu jihatlarning amaliy namoyon bo‘lishi, ya‘ni harakatdagi holati belgilaydi. Umuman oladigan bo‘lsak, bu g‘oyadagi so‘zlarning tanlanishi e‘tibor va tahsinga loyiq. Chunki, ular leksik-semantik jihatdan bir-biri bilan uzviy bog‘liq, bir-birini taqozo etadi, biri ikkinchisiz to‘la mavjud bo‘la olmaydi. Faqat ozod va obod Vatanda erkin va farovon hayot qurish mumkin. Bu so‘zlar ertangi kundan umidvor, hayot oldida katta maqsadlari bor insonga tegishli. Chunki, inson faqat bugungi kundan qoniqqandagina kelajagi haqida qayg‘uradi. Kelajakni ko‘ra olmaslik barcha fojealarning birinchi sababi ekanligini e‘tiborga olish zarur. Bu so‘zlarni esa, nafaqat



bugungi kuniga, balki ertangi kuniga ham katta umid bilan qarayotgan millat vakili ayta oladi. Bu jihat bosh g'oya subyektining psixologik tahlili sifatida izohlanadi.

Mustaqillikka erishilgandan keyingi yillarda davlatimiz tarixini, ajdodlarimiz merosini qayta tiklash, ma'naviy yodgorliklarni, Buyuk ajdodlarimiz maqbaralari qayta ta'mirlandi, muborak ziyoratgohlar kishi ko'zini quvontiradigan qadamjolarga aylantirildi. Tarixiy obidalar yangi ko'rinish kasb etdi, buyuk allomalar, siyosat va jamoat arboblarning xotirasini barhayot qiluvchi monumental yodgorliklar qurildi. Bu masala jiddiy e'tibor talab qiladi, chunki tarixiy xotirani borligicha, haqqoniy tarzda gavdalantirish murakkab masala. Bu yo'ldagi kichik bir xato, kamchilik ham tarixiy haqiqatni berkitib yuborishi mumkin. I.Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida Sohibqiron Amir Temur siymosini yaratishdagi qiyinchiliklar, munozaralar xususida to'xtalib o'tgan. Monumental yodgorlik, surat tarixiy haqiqatni o'zida to'la ifodalay olishi zarur. Amir Temur suratida yuksak aql-zakovat, kuchli iroda, buyuk maqsadlar kabi buyuk siymoning aynan o'ziga xos ustun jihatlari aks etishi lozim.

Tarixiy haqiqatni moddiy obyektida haqqoniy tasvirlash va talqin qilish uchun chuqur bilim hamda ijodiy yondashuv talab qilinadi. O'zbekistonda hali o'zining to'la hayotiy aksini topmagan buyuk siymolar, sahifalar ko'p. Galdagi vazifalardan biri ham tarix va taraqqiyotning uzviyligini ta'minlashdir. Tarixiy meros, milliy qadriyatlarni monumental yodgorliklarda aks ettirish masalasiga mustaqillikning dastlabki yillaridanoq jiddiy e'tibor berdi. Buni Toshkent, Samarqand va Shahrisabz shaharlarida Amir Temur, Toshkent va Samarqandda Alisher Navoiy, Farg'onada Al-Farg'oniy, Urganchda Jaloliddin Manguberdi, Andijonda Mirzo Bobur haykallari misolida ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, tarixiy tafakkur va kelajakni bog'lovchi qadriyatlar aks etgan Termizda Alpomish, Urganchda "Avesto" yodgorliklari, Toshkentda Ezgulik arkasi, Mustaqillik va ezgulik, Motamsaro ona, Qarshi shahrida "El-yurt tayanchi" monumentlari, Namangan shahrida "Tinchlik" stellalarining bunyod etilishi bu boradagi jiddiy sa'y-harakatlarning namunasidir. Zero, "Ta'kidlash kerakki, tarixiy yodgorliklarni qayta tiklash – bu faqat tegishli mablag' yoki kuch-imkoniyat topishdangina iborat emas, balki birinchi galda jiddiy ilmiy yondashuvni, nozik did va mahoratni, chuqur bilim, tajriba va kerak bo'lsa, ma'naviy poklikni talab qiladi"⁸.

⁸ Karimov I.A. Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma'naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish – barcha ishlarimizning mezoni va maqsadidir. 15-jild. –Toshkent: O'zbekiston, 2007. –B.217-218.



Milliy g'oya mazmunini ifodalovchi har qanday kichik hajmdagi, oddiy ko'rinish va tasvirga ega obraz, belgi va ramzlarni kundalik hayotga olib kirish zarur. Inson irodasiga bog'liq bo'lmagan holatda keskin kuchayib borayotgan global va integral jarayonlar, tobora milliy xususiyatlarga ham taz'iy o'tkazayotganini rad etib bo'lmaydi. Bugun bu jarayonlardan o'zimizni qanday himoya qila olamiz, degan savol tug'ilishi tabiiy. Bu savolga, avvalo, millatning boy qadriyatlarini saqlash orqali deb javob berish o'rinli, albatta. Bu fikr umumiy bo'lsa-da, ayrim xususiy holatlar bilan misol keltirib o'tish lozim. Masalan, yosh qizchalar o'ynaydigan eng sevimli qo'g'irchoqlarni olaylik, "Barbi", "Sindi". Nima uchun "Zumrad" yoki "Barchinoy" emas? Axir o'zbek xalqi ham o'zining milliy o'yinchoqlari borasida jahonning hech bir davlatidan kam bo'lmagan merosga egaku? I.Karimov bu borada muhim bir fikr aytib o'tgan: "Yoshlarning ma'naviy olamini bolalikdan boshlab ezgu g'oyalar asosida shakllantirish va kamol toptirish haqida gap borar ekan, yana bir muhim masala xususida to'xtalib o'tish o'rinli, deb o'ylayman. U ham bo'lsa, dunyoga hayrat ko'zi bilan boqib, undan o'zicha ma'no topishga intiladigan murg'ak farzandlarimizning qiziqishi va hissiyotlariga mos qo'g'irchoq va o'yinchoqlar ishlab chiqarish masalasidir"⁹. Bu haqda kuyinib gapirishning o'ziga yarasha sabablari bor. Agar inson qalbiga yo'l ma'naviyat orqali borilar ekan, bu yo'lning birinchi ostonasida bolalik turadi. Har qanday ma'naviy tarbiya bolalikdan boshlansagina mustahkam asosga ega bo'ladi. "O'yinchoqlar obrazi bolaning murg'ak tasavvuriga bamisoli toshga o'yilgan naqshdek muhrlanib, uning ongida bir umr saqlanib qoladi. Go'dakning ulg'ayib, kasb tanlashi, kelajakda qanday yo'ldan borishi, o'zining hayot tarzini qanday axloqiy-ma'naviy asoslarga qurishi ham, hech shubhasiz, uning bolalikda qanday o'yinchoqlar bilan oshno bo'lib o'sgani bilan belgilanadi"¹⁰.

Umuman olganda, yaratuvchanlik ma'naviy kamolotning eng muhim vositalaridir. Ijodkorlik va yaratuvchanlik tufayli millatning ma'naviy qiyofasi yaraladi. Davrlar o'tsada, millatning buyukligi ajdodlar yaratib qoldirgan ma'naviy meros, ya'ni san'at va adabiyot durdonalari bilan o'lchanadi. Shunday ekan, milliy g'oyani mustahkamlashda oddiygina ijod namunasining o'rni ham beqiyos kuchga ega, buning natijasi esa ularni hayot tarzi, an'analarga singdirishga bog'liq.

O'zbekiston – boy tarixiy meros, yuksak ma'naviy qadriyatlarga boy yurt. Tarixiy merosni tahlil qilish, qadriyatlarni talqin qilish zaruriyati tobora globallashib, integrallashib borayotgan bugungi dunyoda millat kelajagini barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asoslardan biridir. Zero, dunyoda bo'sh joy bo'lmaydi, agar paydo

⁹ I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch". "Ma'naviyat" –T:2008 yil. 164-b

¹⁰ O'sha kitob 168-b



bo'ldimi, kimdir bu joyni to'ldirishga harakat qiladi. Agar yoshlar tafakkurini, ularning ma'naviy dunyosini tarixiy meros, milliy ma'naviyat bilan to'ldirilmas ekan, o'zga kuchlar bunga harakat qilishlari tabiiy. Insonni yashashga undaydigan kuch faqat undagi aqliy tafakkurning borligi emas, balki uning imon-e'tiqodining borligida hamdir. Chunki faqat tafakkur orqali aniq hisob-kitoblar bilan yashash insonni tushkunlikka olib boradi. Tafakkur boshlanishi bo'lgan jarayonning oxiri ham borligini doim ta'kidlab turadi. Imon-e'tiqod esa, tafakkur ta'kidini qalb bilan his qilish imkonini beradi. Shuning uchun ham yurt kelajagi uchun kuchli jamiyatning asosi bo'lgan kuchli shaxslarni tarbiyalashda ularning ham intellektual salohiyatini, ham ma'naviyatini takomillashtirib borish zarur. Bu vazifani amalga oshirishda ijtimoiy jarayonlarni germenevtik tahlil etish o'z samarasini beradi. Chunki, germenevtik mushohada, avvalo, loqaydlik, beparvolik kabi illatlarning ildiz olishiga yo'l qo'ymaydi, insonni doim ziyrak tushunuvchi mavjudot bo'lib qolishini ta'minlaydi. Voqea-hodisalarni to'g'ri tushunish esa, ongli faoliyatning asosidir.

Xulosalar. Germenevtik yondashuv mafkuraviy immunitetni mustahkamlashda obrazli tafakkurni shakllantirishi bilan muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlash lozim. Obrazli tafakkur tahliliy, ijodiy va tanqidiy tafakkurni shakllantirishga sabab bo'lishini hisobga olib, milliy g'oyani mustahkamlashda monumental yodgorliklarni ko'paytirishga, ularda tarixiy haqiqatni aks ettirishga erishish muhim ahamiyatga ega. Ajdodlar yaratgan tarixiy-ilmiiy merosni asrab-avaylash, ularni kelajak avlodga yetkazish mas'uliyatini anglagan holda, mavjud milliy va mumtoz monumental yodgorliklar, tashkilot va har qanday yuridik subyektlar emblema va logotiplarida milliy ramzlarni aks ettirish muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy hodisalarni germenevtik tushunish insonning jamiyatdagi o'rnini, orzu-maqсадlarini belgilashga ta'sir qilib, bevosita uning dunyoqarashini kengaytirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, germenevtik metodologiyaning qiyosiy- tahliliy, tanqidiy mulohaza qobiliyatini kuchaytirishda muhim vosita ekanligini hisobga olib, uni mafkuraviy immunitetni mustahkamlash hamda milliy g'oya targ'ibotida asosiy yo'nalishlardan biri bo'la olishini qayd etish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: Adolat. 2018 yil. 182-b.
2. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni.// O'zbekistonning yangi qonunlari. – T.: 2020 yil. Lex.uz
3. “Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi” Vazirlar Mahkamasining PQ 1059-sonli qarori. 2019-y. 31.12. ziyonet.uz



4. Shavkat Mirziyoyev “Erkin va farovon, demokratik o‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” Toshkent - «O‘ZBEKISTON» - 2016. 386-b.
5. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Karimov I.A. Barkomol avlod orzusi. - T., O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2000 yil. 345-b.
6. Karimov I.A. Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma’naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish – barcha ishlarimizning mezon va maqsadidir. 15-jild. –Toshkent: O‘zbekiston, 2007. –B.217-218.
7. I.A.Karimov “Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch” . “Ma’naviyat” –T:2008 yil. 164-b
8. Абдуллин А.Р. Философская герменевтика: исходные принципы и онтологические основания: –Уфа: Издание Башкирского университета, 2000. - 60 с.
9. Герменевтика и деконструкция / Под ред. Штегмайера В., Франка Х., Маркова Б. -СПб.: Питер, 1999. -289 с.
10. Жаҳон фалсафаси тарихидан лавҳалар / Назаров Қ. таҳрири остида. - Тошкент: Шарқ, 2005. -618 б.
11. Денискин С.А. Герменевтический концепт моделирования жизни. // Наука. Философия. Общество. Материалы V Российского философского конгресса. -Т. 2. –Новосибирск: Параллель, 2009. –С. 71.
12. Наврўзова Г.Н., Юнусова Г.С. Тасаввуф – Шарқ герменевтикасининг таркибий қисми // Фалсафа ва ижтимоий тараққиёт: Халқаро илмий конференция материаллари. –Тошкент: ЎФМЖ, 2008. –Б. 80-82.
13. Назаров Д.М. Компаративный анализ герменевтической научной методологии // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2010. № 5. С. 32-35.
14. Одуев С.Ф. Герменевтика и описательная психология в «философии жизни» В. Дильтея // Герменевтика. История и современность. М., 1985. – С. 105.